

Pozorovanie olinga a kynkažu v kostarickej prírode

Jozef Májsky, Stanislav Chudý, Roman Slaboch

Autoři věnují honorář Nadaci Živa

Potom, čo boli z čeľade medvedíkovité (*Procyonidae*) preradené dva druhy pánd do čeľade medvedovité (*Ursidae*), je o túto skupinu malých šeliem menší záujem než doteraz. Výnimkou je snáď len medvedík čistotný (mýval severný — *Procyon lotor*), ktorý robí človeku v niektorých častiach Ameriky, prípadne aj Európy (kam bol introdukovaný) problémy. Prítom táto čeľaď zahŕňa šesť rodov a približne 18 druhov veľmi zaujímavých, zväčša stromových (arborikolných) šeliem, ktoré pôvodne obývajú trópy, subtropy a mierne oblasti Ameriky. Vývojovo sú si blízke, čo okrem iného naznačuje aj zhodný diploidný počet chromozómov: 38.

V Kostarike, ktorú sme navštívili počiatkom r. 2003, je možné pomerne často pozorovať už spomenutého medvedíka čistotného (*P. lotor*). Žije tu i jeho príbuzný medvedík južný (mýval južný — *P. cancrivorus*), ktorý je subtilnejší, má vyššie nohy a dlhší chvost. Pomerne populárne nosále tu reprezentuje nosál bielobrady (nosál bělohuby — *Nasua narica*). Mývaly ako aj nosále si často zvyknú na turistov, ktorí ich kŕmia, takže sa aj nám podarilo pozorovať tieto dva druhy z bezprostrednej blízkosti.

Ostatné tri druhy čeľade medvedíkovité patria k zriedkavým zástupcom kostarickej fauny. Rozšírené sú len lokálne a ich pozorovanie je sťažené aj tým, že sú to zvieratá s prevažne nočnou aktivitou. Medvedíky pripomína svojim pruhovaným chvostom fret malý (*Bassariscus sumichrasti*, najnovšie *Jentinkia sumichrasti*), ktorý je však podstatne menší a chýba mu na tvári typická maska. Posledné dva (až tri) druhy kostarických medvedíkovitých šeliem sú si navzájom veľmi podobné.

Známejší je potos plavý (kynkažu — *Potos flavus*) s dlhým ovíjajúcim chvostom, ktorý je rozšírený od východného Mexika až do strednej Brazílie. Táto šelmička, s dĺžkou tela 40–60 cm a hmotnosťou 1,5–4 kg, veľmi dobre šplhá, pričom okrem chvosta

jej k pohybu v korunách stromov slúžia aj silné pazúry. Chodidlá na nohách má lysé, všetky prsty sú z veľkej časti zrastené. Tvarom tela i zvláštnou okrúhlou hlavou s veľkými očami a malými ušami pripomínajúcou poloopice sa tomuto druhu podobá olingo štíhly (*Bassaricyon gabbii*). Tento o niečo menší dvojnák potosa plavého (dĺžka tela 36–40 cm, hmotnosť 0,9 až 1,4 kg) je podobne bledohnedo sfarbený, má však dlhšiu a huňatejšiu srst, jeho chvost je o trochu hrubší a nie je ovíjajúci. Napriek tomu šplhá rovnako dobre ako kynkažu, umožňujú mu to ostré pazúry a osrstené chodidlá.

Olingo, obývajúci tropické pralesy do 2 000 m n. m. od Nikaraguy až po Ekvádor a Venezuelu, je podstatne vzácnejší než kynkažu, preto bol spolu s fretom malým zaradený medzi ohrozené druhy v Červenom zozname IUCN. Súvisí to zrejme s tým, že nedokáže žiť v sekundárnych pralesoch, ktoré mu asi neposkytujú dostatok vhodnej zmiešanej potravy. Podobne ako kynkažu sa aj olingo živí rôznymi plodmi a nektárom kvetov, viac než jeho príbuzný sa však zaujíma aj o živočíšnu potravu — rôzne bezstavovce a drobné stavovce.

Jeho maškrtnosť (mlsnosť) spôsobila, že sme ho mali možnosť sledovať v horskom pralesi pri okraji rezervácie Monteverde pri mestečku Santa Elena, kde ho zlákala cukrová voda v kŕmidle pre kolibríky (viď obr.). V skoré ráno sa tento medvedík vôbec nenechal vyrušovať prítomnosťou turistov a dlhým jazykom vylizoval „nektár“ prichystaný drobným operencom. Dlhým chvostom sa neprichytil o konáre či iné predmety, používal ho len ako kormidlo pri skokoch.

Olingo štíhly (Bassaricyon gabbii) sa priživuje na kŕmidle určenom pre kolibríky, vľavo. Rezervácia Monteverde, Kostarika. Foto S. Chudý
♦ *Vpravo detail hlavy olinga štíhleho. Foto R. Slaboch*

Akrobatické kúsky olinga i kynkažu môžu byť dosť hlučné. Práve suchot neznámeho tvora v „korunách“ kokosových paliem, pod ktorými sme stanovali v NP Palo Verde (Živa 2003, 6: 282–283) neďaleko pacifického pobrežia, nás zobudil uprostred noci. Kužel baterky odhalil, že nočný návštevník hostiaci sa na mlieku nezrelého kokosového orecha je potos plavý — kynkažu. Pohyb po hladkých palmových listoch mu robil problémy, preto, aby sa zbavil zvedavých prenasledovateľov, použil zbraň, o ktorej sme nemali dovtedy ani potuchy. Zo zažívacieho traktu vyslal spŕšku riedkej natráveniny, ktorá zasiahla prvého z autorov. Išlo o číru nepáchnucu tekutinu obsahujúcu drobné kúsky, zrejme z rozhrzynej dužiny kokosového orecha. Zdalo sa nám, že ju vyvrhol z análneho otvoru, no nie sme si tým stopercentne istí. Moment prekvapenia pri tejto obrannej reakcii zohral dôležitú úlohu, jeho svietiace oči sa nám stratili a kynkažu zmizol v horúcej tropickej noci. Zrejme ide u tohoto druhu o bežný obranný mechanizmus, ktorý našťastie nemá také následky ako v prípade skunka. Literatúra síce udáva, že tieto medvedíky majú vyvinuté párové análne žľazy a napr. olingo sa vylučkami z nich bráni pred predátormi, no bolo by nelogické, aby boli bez zápachu. Takže v tomto prípade zrejme análne žľazy neboli použité.

Treba podotknúť, že v NP Palo Verde vrcholilo obdobie sucha, preto sa kokosové orechy stali významným zdrojom tekutín nielen pre kynkažu, ale aj opice malpy kapucínske (*Cebus capucinus*). Prakticky všetky kokosové orechy boli otvorené typickým spôsobom — vyhryzením otvoru v strede dlhšej strany orecha, pričom boli pozdĺžne strhávané vlákna oplodia. Zdá sa nám, že kynkažu sa prehrýza k tekutine v nezrelom orechu cez užší, bazálny koniec orechu, na ktorom zostáva jeden z troch kľúčnych otvorov mäkkostenný, no naše kratučké pozorovanie nemožno považovať za dostatočne exaktné. Keď už spomíname schopnosť tejto šelmičky rozhrýzť pomerne tvrdý materiál, akým je vláknitý obal kokosového orecha, môžeme konštatovať, že chrup tohoto medvedíka oproti ostatným zástupcom čeľade nie je úplný, nakoľko má redukovaný počet premolárov — črenových (tŕenových) zubov. Jeho zubný vzorec teda vyzerá nasledovne $3/3-1/1-3/3-2/2 = 36$, kým u olinga má podobu $3/3-1/1-4/4-2/2 = 40$.

Na záver ešte podotýkame, že kým rod kynkažu (*Potos*) zahŕňa len jeden druh, v rode olinga (*Bassaricyon*) sú okrem olinga štíhleho známe ďalšie tri (až päť) druhy. V Ekvádore, Peru a snáď aj vo Venezuele žije *B. allenii* (olingó južný), v Guayane, možno aj v Brazílii a Ekvádore *B. beddardi* (olingó východný). Ako problematický sa javí druh *B. pauli* (olingó západný) z Panamy, ktorý niektorí autori považujú len za poddruh *B. gabbii*. Iní autori dokonca vyčlenili ako samostatný druh *B. lasius* (olingó severný) — populáciu *B. gabbii* žijúcu v okolí kostarického mesta Cartago.

Nech už dopadnú rozpory zoológov — systematikov akokoľvek, myslíme si, že je potrebné venovať týmto malým šelmám viac pozornosti než doteraz, pretože ich biológia je preskúmaná stále veľmi nedostatočne, čo súvisí aj s ich pomerne zriedkavým chovom v zajatí.

